

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра англійської філології і філософії мови/ Кафедра германської та
фіно-угорської філології

Курсова робота

на тему: Зіставна характеристика граматичних категорій дієслова в
англійській та українській мовах

Студентки групи Па 11-21
факультету германської філології і перекладу
денної форми здобуття освіти
спеціальності 035 Філологія
Махаринської Вікторії Олесівни

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук
доцент
Субота Сергій Володимирович

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Київ 2024

Ministry of Education and Science of Ukraine
Kyiv National Linguistic University
Department of English Philology and Philosophy of Language/ Department of
German and Finno-Ugric

Term paper

Comparative Characterization of Grammatical Categories of the Verb in English
and Ukrainian

Victoria Makharynska

Group Pa 11-21

Germanic Philology and Translation Faculty

Research Adviser

Assoc

PhD (Linguistics)

Subota Sergii Volodymyrovych

Kyiv 2024

Зміст

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ ДІЄСЛОВА В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	5
1.1 Дієслово як одна з основних частин мови.....	5
1.2 Основні граматичні категорії дієслова.....	8
Висновки до розділу 1	11
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ ДІЄСЛОВА В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	11
2.1 Категорія особи	11
2.2 Категорія числа.....	14
2.3 Категорія роду	15
2.4 Категорія часу.....	16
2.5 Категорія способу.....	19
Висновки до розділу 2	22
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	23
РЕЗЮМЕ	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	26

ВСТУП

Порівняльне вивчення граматичних категорій між різними мовами – це інструмент, який дозволяє виявити схожості та відмінності у будові та функціонуванні мовних одиниць. Багато вчених, зокрема такі видатні, як британський мовознавець Девід Крістал неодноразово наголошували на важливості дієслова, як частини мови через його властивості та функції: «Дієслово – це те, що призводить мову до життя. Воно вказує на дію, стан або подію, і без нього мова втрачає свій рух та виразність» (*David Crystal, 2017*). Отож, однією з цікавих тем для порівняльного аналізу є дослідження граматичних категорій дієслова в англійській та українській мовах відповідно. Важливо зазначити, що порівнювані мови представлені у різних мовних групах (германська та слов'янська), вони мають свої неповторні особливості, але й також мають подібні риси в граматичній будові.

Актуальність роботи полягає в дослідженні особливостей граматичних категорій дієслова в англійській та українській мовах, є актуальною у контексті зростання інтересу до мовних порівнянь між різними мовами.

Метою даного дослідження є порівняльний аналіз граматичних категорій дієслова в англійській та українській мовах, спрямований на виявлення спільних рис та відмінностей у їхньому функціонуванні.

Дослідження має на меті розширити знання про граматичні структури англійської та української мов, підвищити обізнаність про різні деталі розвитку та використання мови в міжкультурному аспекті.

Об'єктом дослідження є граматичні категорії дієслова.

Предметом дослідження є спільні та відмінні риси характеристики граматичних категорій дієслова в англійській та українській мовах.

Для досягнення мети дослідження поставлені наступні **завдання**:

1. Вивчити літературу з досліджуваної проблеми;
2. Описати граматичні категорії дієслова в англійській та українській мовах;
3. Виявити спільні та відмінні риси категорій англійського та українського дієслова.

У роботі застосовувалися такі **методи дослідження**:

1. Аналіз наукової літератури;
2. Дескриптивний аналіз;
3. Порівняльний аналіз.

Наукова новизна полягає в систематичному порівняльному аналізі граматичних категорій дієслова, що дозволяє виявити спільні риси та особливості функціонування цих категорій у двох різних мовних системах.

Теоретична значимість цієї роботи полягає в розширенні розуміння сутності та функціонування граматичних категорій дієслова у мовних системах. Порівняння англійської та української мов дозволяє глибше проаналізувати явища, які можуть бути легше помічені через їх відмінності та подібності.

Практична значимість роботи вбачається в усвідомленні мовних систем обох мов в процесах вивчення, перекладу та розвитку міжкультурної комунікації.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ ДІЄСЛОВА В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

1.1 Дієслово як одна з основних частин мови

За визначенням багатьох вчених дієслово є граматично найскладнішою частиною мови, адже відіграє основну роль у вираженні предикативної

функції речення. Дієслово, як виразник динамічної, процесуальної ознаки протистоїть іменникові, як виразнику предметності.

Ця частина мови має, як спільні, так і відмінні риси в порівнюваних мовах. Важливу роль відіграє імпліцитне значення (лексико-граматична природа) дієслова, яке слугує для передачі дієслівності, тобто різних видів діяльності, процесів, внутрішніх станів людини, та може вказувати на володіння.

Дієслово було предметом вивчення для багатьох вчених протягом довгого часу, у процесі дослідження вчені давали різні дефініції дієслова як самостійної частини мови. Найповнішими є визначення М. Жовтобрюха: «Частина мови, що означає узагальнене поняття дії, як процесу, яке виражається в граматичних формах часу, особи, способу дії, стану і виду» (*Жовтобрюх, 1972*) та О. Тихонова: «Частина мови, яка означає процес і виражає це значення в формах виду, стану (активного, пасивного), особи, числа, роду, способу, виступає у функції простого дієслівного присудка». (*Тихонов О.Н., 1981*).

Основний поділ в англійській дієслівній системі – поділ на фінитивні дієслова (*finite verbs*) та вербоїди (*nonfinite verbs*). Фінитивні дієслова поділяються на три системи, які називаються способами (дійсний, наказовий, умовний). Інфінітив, герундій та дієприкметник також є трьома системами в межах дієслова.

В українській мові дана система влаштована дещо інакше. Українське дієслово включає відмінювані форми (дієслова та дієприкметника) та невідмінювані форми (інфінітиви, дієприслівники та форми на -но, -то).

Залежно від системи закінчень особової форми дієслова (як множини, так і однини) теперішнього і майбутнього часу (проста форма) українське дієслово поділяється на дві дієвідміни.

До першої дієвідміни належать дієслова, які в першій особі множини теперішнього і майбутнього часу мають закінчення -уть, -ють. До другої дієвідміни належать дієслова які в третій особі множини у теперішньому та майбутньому часі мають закінчення -ать, -ять.

Дієслово, як самостійна частина мови характеризується такими особливостями у порівнюваних мовах:

1. Має лексико-граматичне значення дії/процесу в обох мовах.

2. Типові словотворчі елементи, такі як суфікси: -ize, -en, ify, префікси: -re-, under-, over-, out-, de-, sub-, mis-, un- в англійській мові, й в свою чергу, типові українські дієслівні твірні елементи, як: суфікси -ти, -ати, чи комбінація суфіксів -ува, -ти в похідних дієсловах; -о, у-, об-, пере-, ви-, з- та особливі українській постфікси -ся.

3. Ще однією властивістю англійського дієслова є його здатність поєднуватися з лексико-граматичними морфемами (up, in, off, out, etc.), які разом з дієсловами утворюють категорію фразових дієслів.

4. Англійське дієслово, як і українське має граматичні категорії, деякі з них подібні, тоді, як інші мають суттєві відмінності.

5. Типова сполучуваність дієслова – дієслово може сполучуватися з іменниками, що позначають виконавця та отримувача дії, вираженої дієсловом; сполучуються з прислівниками. Деякі класи дієслів мають свої особливі типи сполучуваності.

6. Типовою синтаксичною функцією дієслова в реченні є присудок (в англійській мові цією властивістю володіють лише фінитивні дієслова, в українській відмінювані форми дієслів). Дієприкметники мають інші синтаксичні функції, але вони можуть мати вторинну предикативність в предикативних структурах.

Щодо семантичних та функціональних властивостей англійські дієслова поділяються правильні та неправильні, номінативні та допоміжні,

перехідні (об'єктивні) та неперехідні (суб'єктивні), термінативні та нетермінативні дієслова. Українські дієслова зазвичай поділяються на дві групи: перехідні та неперехідні. За функцією дієслово поділяються на самостійні, службові та допоміжні.

За валентністю (тобто здатністю до семантичної сполучуваності з іншими словами) дієслова можуть бути нульвалентними (дієслова, без здатності визначати залежні від них словоформи), одновалентними, двовалентними, трьохвалентними та чотирьохвалентними.

Існують також безособові форми дієслова. В англійській мові до них належать інфінітив, дієприкметник (у теперішньому та минулому часі) і герундій, в українській мові – інфінітив, дієприкметник, віддієслівний прислівник та безособова форма дієслова на -но, -то.

1.2 Основні граматичні категорії дієслова

Як було сказано раніше, дієслово має граматичні категорії, проте їхня кількість, вживання та ступінь розвиненості в мовній системі може варіюватися від мови до мови. Тож, в англійській та українській мовах визначаються такі основні граматичні категорії:

1. **Категорія особи** – граматична, словозмінна категорія дієслова, яка виражає відношення предмета (дії, процесу, якості) до мовця. Як тільки категорія має регулярне вираження дієслівними формами, часто в поєднанні з особовими займенниками, вона вважається експліцитною категорією. Категорія особи пов'язана з іншими дієслівними категоріями, такими як категорія часу, виду, способу, стану.

2. **Категорія числа**, виражаючи кількісні характеристики різних явищ, залежить від числа іменника чи займенника, виконує

функцію присудка в реченні. В українській мові узгодження підмета з присудком в особі, числі та роді є обов'язковим (за морфологічною парадигмою відповідно до дієвідміни дієслова). Англійська мова, як переважно аналітична, зі знищеною флективною системою, характеризується узгодженням підмета з присудком у числі та особі.

3. **Категорія роду** властива лише українському дієслову і разом з категоріями особи, входить до морфологічної словозмінної парадигми кожного дієслова.

4. **Категорія часу** показує відношення часу дії, позначеної дієсловом в момент мовлення. Як в англійській, так і в українській існує три часи: минулий, теперішній та майбутній. В англійській мові категорія часу представлена системою трьох дієслівних опозицій. В англійській мові час поєднується з часовою кореляцією і виражається синтетично та аналітично. В українській мові, за винятком майбутнього недоконаного виду, який передається аналітично, категорія часу виражається синтетично майбутньому, а також для однини і множини у минулому.

Існують певні сумніви щодо існування майбутнього часу в англійській мові. Данський лінгвіст О. Єсперсен стверджував: «Англійське дієслово має власне лише два часи: теперішній та повторювану дію у минулому». (*O. Jespersen, Essentials of English Grammar, 1933*). Причиною заперечення Єсперсеном існування майбутнього часу в англійській мові було те, що англійське майбутнє виражається словосполученням "shall/will + інфінітив", а дієслова shall і will, що входять до складу цього словосполучення, зберігають, на думку Єсперсена, частину свого первісного значення (shall – елемент зобов'язання, а will – елемент волі). Таким чином, на думку Єсперсена, в англійській мові немає способу вираження "чистого майбутнього", вільного від модальних відтінків значення, тобто немає

форми, що стоїть на одному граматичному рівні з формами минулого і теперішнього часів.

5. **Категорія способу** вказує на характер дії, тобто чи дія відбувається в процесі її виконання, чи просто констатується, і її характер при цьому не вказується. В англійській мові дана категорія представлена системою двочленних опозицій.

В українській мові немає морфологічної категорії способу. Значення тривалого способу змішується зі значенням пасивного стану та виражається лексико-граматичними засобами, а саме за допомогою афіксів:

- Суфіксів *-ів, -ув* та чергування голосних чи приголосних, використовується для утворення дієслів недоконаного виду;
- Суфіксу *-ну-*, який додається до основи дієслова, використовується для утворення доконаного виду дієслова;
- Префіксів *з-, зі-, по-, за-* та інших.

6. **Категорія стану** чи дія представлена як така, що виходить від суб'єкта, чи як така, що переживається об'єктом. У більшості мов відношення між суб'єктом і дією виражається особовими формами дієслова, тоді як відношення між дією і об'єктом може виражатися співвідношенням відмінків та іншими засобами, зумовленими типологією мови. На основі морфологічних засобів вираження стану можна сказати, що кількість станів у різних мовах відрізняється. В українській мові корелятивні пари активних і пасивних дієслівних форм характерні лише для перехідних дієслів. Категорія перехідності ґрунтується на особливостях валентності та значення дієслова, тому її слід розглядати як лексико-граматичну, а не морфологічну категорію.

Таким чином, перехідні дієслова мають корелятивні форми активного і пасивного стану, категорія стану виражається морфологічно; тоді як неперехідні дієслова не мають корелятивних пасивних форм і

функціонують як одновидові активні дієслова. В англійській мові деякі форми активного стану не знаходять паралелей у пасивному стані.

Висновки до розділу 1

Отже, дієслово є ключовою частиною мови, яка визначає предикативну функцію речення, виражає динамічні та процесуальні ознаки. Аналізуючи англійську та українську дієслівні системи, можна відзначити відмінності у поділі на фінітивні та вербоїди та відмінювані. В порівнюваних мовах дієслово має особливе імпліцитне значення, яке передає різні види діяльності та внутрішні стани людини. В обох мовах дієслово має значення перехідності та неперехідності.

Граматичні категорії в обох мовах виражаються за допомогою синтетичних та аналітичних форм. Різниця полягає в тому, що в системі англійського дієслова домінують аналітичні форми, тоді як в українській мові переважають синтетичні форми.

Дієслово, як ключова складова мови, визначає не лише граматичну структуру, але й сприймається як важливий засіб для вираження динаміки, станів, та подій. Його роль у побудові речень надає мові живого виразу, що відображає реальність навколишнього світу.

РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ ДІЄСЛОВА В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1 Категорія особи

Як було сказано раніше, категорія особи – це граматична категорія дієслова, яка виражає відношення дії або стану до діючої особи з точки зору мовця. Категорія особи є одним із важливих засобів вираження предикативності.

В українській мові ця категорія представлена наборами тричленних опозицій: *Пишу – пишеш – пише /Пишемо – пишете – пишуть*.

В українській мові значення категорії особи ґрунтується на протиставленні шести взаємозалежних форм: першої, другої і третьої особи однини та множини, оскільки категорія особи нерозривно пов'язана з категорією числа.

Існують різні точки зору на цю категорію в сучасній англійській мові. У нормативних граматиках розрізняють три особи множини та однини. В основі такого поділу лежить принцип виділення граматичної категорії на понятійній основі. У реальних мовленнєвих ситуаціях, як правило, перша особа є відправником, друга особа – адресатом, а третя особа, про яку говорять і яка не бере участі в розмові, – учасником.

В сучасній англійській мові категорія особи має такі особливості:

1. Категорія особи практично представлена двочленними опозиціями: *go – goes; am/is – are*.

2. Опозиція особи нейтралізується, коли асоціюється з «множинним» значенням. О.І. Смирницький вважає, що завдяки наявності особливих займенників множини, особа відчувається і в множині дієслова, наприклад: *we know – you know – they know*.

3. Особові відмінності не поєднуються зі значенням минулого часу в англійських дієсловах. Порівнюючи з українським: *I (he) asked – Я (ти, він) спитав – вона спитала, воно спитали, вони спитали*.

Всі особові форми українських дієслів (окрім форми минулого часу та умовного способу) мають власні закінчення в першій, другій та третій особі однини та множини. Ці закінчення утворюють систему дієслівних форм (таблиця 1.)

	I	I	III	I	II	III
--	---	---	-----	---	----	-----

	особа однини	I особа однини	особа однини	особа множини	особа множини	особа множини
Укра їнська	Я пишу	Т и (Ви) пишеш (-ете)	Він (вона, воно) пише	Ми пишемо	Ви пишете	Во ни пишуть
Англ ійська	I write	Y ou write	He (she, it) writes	We write	Yo u write	Th ey write

Таблиця 1. Особі форми дієслова в англійській та українській мовах

З даної таблиці можна зробити висновок, що в англійській мові формальним показником особи є лише третя особа однини теперішнього часу, через флексію *-s*, яка додається до інфінітиву. Через відсутність особових закінчень у процесі мовлення кожне дієслово обов'язково має підмет, виражений особовим займенником у називному відмінку або іменником у кличному відмінку (за винятком еліптичних конструкцій).

В українській мові, з одного боку, і в англійській, з іншого, є група безособових дієслів, які хоч і вживаються в реченні в особовій формі, але позначають дію або стан, не пов'язані з будь-яким виконавцем або джерелом її прояву. У порівнюваних мовах безособові дієслова формально вживаються в III особі множини і не змінюються:

Дощить/Сніжить – It snows /It rains.

У процесі зіставлення безособових дієслів у порівнюваних мовах можна простежити, що в українській мові вони вживаються без підмету, тоді як, в англійська безособова конструкція має формальний підмет.

2.2 Категорія числа

В порівнюваних мовах, категорія числа показує з якою кількістю виконавців пов'язана дія. Числова опозиція формує граматичну категорію в системі дієслова в зіставляваних мовах і тісно пов'язана з категорією особи, тому часто говорять про особову-числову парадигму.

У сучасній англійській мові протиставлення множини та однини в усіх дієсловах, окрім *be* формально виражене лише в третій особі множини та однини теперішнього неозначеного способу: *he/she works – they work*. Дієслово *be* виявляє багатозначність в усіх формах теперішнього неозначеного способу (Present Indefinite Indicative: *am, is – are*) та минулого часу (*was – were*).

Відповідно категорія числа представлена недостатньо повно в англійській мові. В деяких дієсловах взагалі не розрізняють число згідно їхнім особливостям історичного розвитку (*We/I can... they/she should*).

Тоді, як відмінною рисою української мови порівняно з англійською є те, що числові відношення виражаються особовими формами дієслова в минулому і теперішньому часі, а також формами умовного способу. Граматично категорія числа українського дієслова представлена у вигляді трьох бінарних опозицій: I особа однини (*я пишу*) – I особа множини (*ми пишемо*), II особа однини (*ти пишеш*) – II особа множини (*ви пишете*), III особа однини (*він пише*) – III особа множини (*вони пишуть*).

У семантичній площині форми I та II особи однини не співвідносяться просто з I та II особою множини, синонімічні відношення існують лише між родовими особами однини та третьою особою множини.

Деколи, різниця у формах дієслів має лише формальний характер, як-от використання I особи множини у значення узагальнення (*зробимо* замість

зроблю) або ж використання так званих ввічливих форм: *ви кажете* (звертання до однієї особи) та *ви кажете* (звертання до багатьох осіб).

У порівнянні з англійською мовою, де категорія числа у дієсловах майже не виражена, українська мова має більш складну систему, де числова опозиція формує граматичну категорію в системі дієслова.

2.3 Категорія роду

Англійське дієслово не має форм, які б виражали певні родові характеристики. Проте, як і багато інших стародавніх германських мов, давньоанглійська мова мала категорію роду в дієсловах. Давньоанглійські дієслова могли мати різні форми залежно від роду особи, зазвичай це виявлялося в дієслівних закінченнях. Але згодом дана категорія втратила свою актуальність і зникла, залишивши лише сліди в деяких архаїчних формах дієслів у сучасній англійській мові.

В українській ж мові, категорія роду виражається лише дієслівними формами минулого часу (*робив, робила, робило*) та умовного способу (*зробив би, зробила б, зробило б*). У множині – спільна форма для всіх трьох родів.

Форми роду в обох випадках утворюються за допомогою спеціальних суфіксів -в-, -л- та закінчень: -а- (для жіночого роду), -о- (для середнього роду), нульове закінчення (для чоловічого роду). За своїми походженням ці родові форми є формами коротких дієприкметників, що входили до складу давніх аналітичних форм минулого часу.

Дієслівні форми роду виражають особу, позначену особовим займенником або іменником, що виконує функцію підмета. Отже, дієслівні форми роду є формами узгодження дієслова з підметом і тому значною

мірою мають формальне значення (але, звичайно немає ніякої різниці в характері виконуваної дії, залежно від тієї чи іншої особи).

2.4 Категорія часу

В сучасній англійській мові категорія часу та виду тісно переплетені, в українській виділяється три часові форми, в англійській – шістнадцять, вони позначають відношення дії до одного з трьох планів – теперішнього, минулого чи майбутнього.

Слід зазначити, що між українською, з одного боку, та англійською мовою, з іншого, щодо вираження часових відношень існують суттєві відмінності.

Теперішній час. Граматичний зміст теперішнього часу в порівнюваних мовах виражається системою флексій і складних (неправильних) морфем, які одночасно є показниками особи, числа та умовного способу. В англійській мові теперішній час представлений формами (do – does), часовими формами тривалого виду (am doing – is doing – are doing), часовими формами доконаного виду (have been doing – has been doing). Тоді, як в українській мові теперішній час виражається формами парадигми І особи (роблю – робиш – робить – робимо – робите – роблять).

Теперішній час в аналізованих мовах позначає дію, що відбувається в момент мовлення, але в обох мовах спостерігається явище вживання теперішнього часу для вираження минулої або майбутньої дії (I'm leaving tomorrow – Я від'їжджаю завтра).

Минулий час. Минулий час репрезентує дію співвіднесену з планом минулого, виконану до моменту мовлення. В порівнюваних мовах минулий час показує, що дія закінчилася чи продовжувалася до моменту мовлення, але

в обох мовах існують семантичні та структурні різновиди форм минулого часу.

В англійській мові існують такі різновиди минулого часу, як: Past Indefinite, Past Continuous, Past Perfect, Past Perfect Continuous.

Форми минулого неозначеного (Past Indefinite) часу в англійській мові належать до експресивно нейтральних форм і використовуються для опису послідовних подій у минулому. В українській мові їм відповідають часові форми дієслів недоконаного та доконаного виду:

She walked to the store and bought some groceries. – Вона пішла до магазину і купила продукти.

Форми минулого тривалого часу (Past Continuous) позначають конкретну дію в певний момент у минулому, яка виражається або прислівниковою конструкцією, або якоюсь іншою дією, в українській мові їхніми відповідниками є форми минулого часу дієслів недоконаного та доконаного виду:

I was reading a book when the phone rang – Я читала книгу, коли задзвонив телефон.

Форми минулого доконаного часу (Past Perfect) позначають дію, яка відбувалася до визначеного моменту мовлення в минулому, співвіднесена до цього моменту. В українській мові залежно від семантики дієслова їм відповідають форми минулого часу дієслів недоконаного виду та доконаного виду:

She had already finished her work when he arrived – Вона вже закінчила свою роботу, коли він прийшов.

Форми минулого доконаного тривалого часу (Past Perfect Continuous) позначають дію, яка розпочалася до певного моменту в минулому і тривала в

цей момент у минулому, або дію, яка більше не триває в певний момент у минулому, але була в процесі незадовго до цього:

They had been working on the farm all day, so they were exhausted. – Вони працювали на фермі цілий день, тому були виснаженими.

В українській мові розрізняють минулий час дієслів недоконаного і доконаного виду. Форми минулого часу доконаного виду позначають одночасно і факт здійснення дії в минулому, і актуальність результату в момент мовлення. Такі значення минулого часу називаються перфектними. Перфектне значення форм минулого часу дієслів доконаного виду визначається здебільшого описово за допомогою уточнювальних слів (часток вже, ще, тощо.) або узгодженням з іншими часовими формами.

В англійській мові їм відповідають форми Past Indefinite, Past Perfect та іноді Past Continuous і Past Perfect Continuous.

В українській мові форми минулого часу недоконаного і доконаного виду утворюються за допомогою суфікса -л-. Вони вживаються на позначення дій, що відбувалися в певному часовому проміжку в момент мовлення. Вони виражають нерозчленовану або розчленовану, повторювану або тривалу дію.

Майбутній час. В англійській мові майбутній час виражається лише аналітично (*I will read this book*), тоді як в українській мові він виражається водночас аналітично (для дієслів недоконаного виду – *Я буду читати цю книгу*) та синтетично (для дієслів доконаного виду – *Я прочитаю цю книгу*).

В порівнюваних мовах майбутній час виражає дію, яка відбувається, або буде відбуватися після моменту мовлення. Структурно в англійській мові він представлений аналітичними формами простого Майбутнього часу (Future Simple), Майбутнього доконаного (Future Perfect), Майбутнього доконаного тривалого (Future Perfect Continuous).

В українській мові розрізняють форми майбутнього часу дієслів доконаного і недоконаного виду, які мають низку структурних і семантичних особливостей. Майбутній час дієслів доконаного виду в обох мовах позначає дію, яка відбуватиметься в момент мовлення. Форми майбутнього доконаного виду відрізняються від форм теперішнього часу лише аспектуальною вказівкою.

Майбутній недоконаний вид виражає дію, яка відбуватиметься після моменту мовлення. Лексичні показники здійснюють більш точне визначення часу, наприклад, (завтра, через рік.). В українській мові дієслова недоконаного виду мають лише аналітичну форму майбутнього часу.

2.5 Категорія способу

Спосіб – це граматична категорія дієслова, що відображає відношення дії, позначеної дієсловом до дійсності з точки зору мовця.

Дійсний спосіб – це основний спосіб дієслова. Морфологічно це найрозвиненіша система, що включає всі категорії дієслова. Це "найбільш об'єктивний" або "найменш суб'єктивний" з усіх способів, адже він служить для представлення акту дійсності. Він передає мінімальне особисте ставлення до факту.

Дійсний спосіб дієслова присутній, як в українській, так і в англійській мовах, проте вони мають свої подібності та відмінності.

В англійській мові дійсний спосіб утворюється відмінюванням дієслова відповідно до підмету та часу з додатковими допоміжними дієсловами, такими як: do, be, have, які використовуються для певних часів.

В українській мові дійсний спосіб утворюється відмінюванням дієслова до підмета, часу та виду (*Таблиця 2.*). Існують окремі дієвідміни для

теперішнього, минулого та майбутнього часу, а також для dokonаного та недоконаного виду.

	Українська мова	Англійська мова
Теперішній час	Я працюю; він працює	I work; he works
Минулий час	Вони працювали; вона працювала	They worked; she was working
Майбутній час	Ми будемо працювати; ти будеш працювати	We will work; you will work.

Таблиця 2. Приклад утворення дійсного способу дієслова «працювати» українською та англійською мовами

Наказовий спосіб репрезентує дію, як наказ, заклик або прохання до співрозмовника, пряме волевиявлення. Тому він є більш суб'єктивним, аніж дійсний спосіб. Його модальне значення є дуже сильним та чітким.

Наказовий спосіб в англійській мові виражається синтетично (*стверджувально: Do it!*) та аналітично (*заперечно: Don't do it!*). Англійський наказовий спосіб з *let (Let me do it!)* має відповідні українські форми з частками Нум (однина) і Нум (множина): *Нум я заспіваю! Нумо заспівайте!*

Умовний спосіб дієслова визначається як форма дієслова, яка використовується для вираження дій або станів, які залежать від умови, припущення або надії. Він використовується для вираження можливих, але необов'язкових дій, які можуть відбутися в певних умовах.

В сучасній українській мові умовний спосіб утворюється аналітично шляхом додавання частки «би» (після голосного «б») до форми дієслова в минулому часі чи інфінітива відмінюваного дієслова: *писав би, писала б*. З деякими сполучниками з'єднується в одне слово: *щоб, якби, начебто, мовби*.

Характерною особливістю всієї аналітичної форми умовного способу в українській мові є його темпоральне (позачасове) значення. Форма «писав би» може бути легко віднесена до будь-якого часу (теперішнього, минулого чи майбутнього).

На відміну від чіткою та простої української системи умовного способу, сучасна англійська система набагато складніша.

Значення умовної та нереальної дії в англійській мові передається такими формами дієслів:

- 1) Застарілими синтетичними формами: *be*, *have* (*take* та іншими формами третьої особи без закінчення *-s*, як форми так званого Present Subjunctive), *were* (для всіх осіб, як форма Past Subjunctive);
- 2) Формами дійсного способу – минулий час дійсного способу (Past Indefinite) і Past Perfect, які за певних синтаксичних умов набувають значення нереальної дії;
- 3) Аналітичними формами умовного способу, які будуються за допомогою допоміжних дієслів *should*, *would* та різних форм інфінітива самостійних дієслів;
- 4) Комбінаціями модальних дієслів *may* (*might*), *can* (*could*) з інфінітивами умовних дієслів, які набувають значення ірреальної дії залежно від типу речення.

На відміну від української, англійський умовний спосіб може виражати категорію часу: аналітичні форми *should/would* + *Indefinite Infinitive* та форма минулого часу (Past Indefinite), що вживається зі значенням нереальної дії, вказують на дію, яка може відбутися в теперішньому або майбутньому. Аналітичні форми *should/would* + *Perfect Infinitive* та *Past Perfect*, що вживаються зі значенням ірреальної дії, слугують для позначення дії, яка могла відбутися в минулому.

Цікаво відзначити, що велику роль у системі умовного способу в обох зіставлюваних мовах відіграють форми минулого часу. Це не випадково, оскільки пояснюється близьким характером минулого та ірреального.

Висновки до розділу 2

Отже, практичне порівняння дієслівних категорій в англійській та українській мовах дає цінну інформацію про структурні та функціональні аспекти цих двох мов. Завдяки ретельному вивченню різних дієслівних категорій, таких як час, вид, спосіб, особа та інших, було виявлено, як подібності, так і відмінності, проливаючи світло на складну природу мовних систем.

Провівши комплексний аналіз граматичних категорій в англійській та українській мовах, можна сказати, що деякі категорії виявляють подібні риси, як-от категорія особи, числа та стану, хоч мають в українській мові більшу складну систему опозицій, але вони виконують аналогічні функції в мовній системі.

В свою чергу категорія часу та способу суттєво відрізняються в порівнюваних мовах, це пов'язано як з кількістю часових форм (українська мова має три часові форми, англійська – шістнадцять), та виконанням різних граматичних функцій. В англійській мові дані категорії виражаються складніше, тоді як в українській мові система простіша та чіткіше виражена. Одним із важливих висновків є паралелізм в основних часових категоріях англійської та української мов, що охоплюють минуле, теперішнє та майбутнє. Однак у вираженні часових категорій існують тонкі відмінності, зокрема в аспектуальних нюансах і використанні допоміжних дієслів. Наприклад, українська мова використовує багатший набір аспектуальних

відмінностей, тоді як англійська більше покладається на допоміжні конструкції.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дослідження порівняльних характеристик граматичних категорій дієслова в англійській та українській мовах розкрило багате полотно мовних явищ, висвітливши як подібності, так і розбіжності між цими двома мовами. Завдяки ретельному вивченню часових категорій, способу, виду, стану, особи та інших відповідних категорій, це дослідження підкреслило складну взаємодію між формою та функцією, проливаючи світло на структурні основи та прагматичні наслідки, притаманні вживанню дієслова.

Отож, як англійське, так і українське дієслово має граматичні категорії, проте їхня кількість, специфіка, ступінь розвиненості, та функції в мовній системі відрізняються.

Що стосується категорії особи, числа і стану, англійська та українська мова демонструють приблизно однакові характеристики, не беручи до уваги факт, що в українській мові представлений такий стан, як медіа пасив.

Щодо категорії часу і способу, дані категорії виявляють значні відмінності. Адже в українській мові виокремлюються три часові форми, тоді як англійська мова репрезентує набагато складнішу систему, яка представлена шістнадцятьма часовими формами. Категорія способу значно відрізняється, дійсний спосіб в англійській мові утворюється шляхом відмінювання дієслова відповідно до підмета та часу з використанням допоміжного дієслова, тоді як в українській мові дана категорія утворюється через відмінювання дієслова до підмета, часу та виду. Якщо наказовий спосіб має схожий характер та функції в порівнюваних мовах, то умовний спосіб в українській мові має більш чітку та просту систему, аніж це представлено в англійській. Порівняльний аналіз категорій способу виявив нюанси відмінностей у вираженні модальності та позиції мовця, що відображають культурні норми та комунікативні конвенції, унікальні для кожної мовної спільноти.

Порівняльний аналіз засвідчив існування особливої категорії в українській мові, яка відсутня в англійській мові – категорії роду. При чому, в українській мові рід проявляється лише в дієсловах минулого часу, й лише в III особі однини.

Отже, порівняльне дослідження дієслівних категорій в англійській та українській мовах не лише поглиблює наше розуміння цих специфічних мовних систем, але й робить внесок у ширші дослідження лінгвістичної типології, когнітивної обробки та міжкультурної комунікації. З'ясовуючи

складні закономірності та різні стратегії, які використовують носії цих мов, це дослідження прокладає шлях до вдосконалення методик викладання мов, міжмовного аналізу та міжкультурного взаєморозуміння у світі, який стає дедалі більш взаємопов'язаним.

РЕЗЮМЕ

Дана робота присвячена вивченню граматичних категорій дієслова в англійській та українській мовах.

У першому розділі було визначено поняття дієслова, як основної частини мови, що виражає предикативну та процесуальну функцію мови. Було наведено різні підходи для виокремлення граматичних категорій.

У другому розділі було здійснено практичний аналіз таких граматичних категорій дієслова, як: особа, число, рід, час, стан і спосіб в українській та англійській мовах.

В результаті проведеного дослідження було виявлено, що такі граматичні категорії як особа, число та стан є подібними в порівнюваних мовах, тоді, як категорії часу і способу виявляють істотні відмінності. Категорія роду представлена лише в українській мові, вона представлена в обмеженому вигляді й функціонує лише в минулому часі III особи та умовного способу. В англійській мові, дана категорія втратила свою актуальність та зникла у процесі розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранова С.В. (2022) Практикум із порівняльної граматики англійської та української мов, Навчальний посібник. Суми: СДУ
2. Безпояско О.К, Городецька К.Н. (2004) Граматика української мови, підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Либідь
3. Березенко В.М (2010) Порівняльна типологія англійської та української мов, Навчальний посібник. Київ: КНЛУ

4. Гладуш Н.Ф., Павлюк Н.В (2019) *Contrastive Grammar: Theory and Practice*, Навчальний посібник. Київ: Нац.ун-т «Києво-Могилянська академія»
5. Горпинич В.О (2004) *Морфологія української мови*. Київ: Альма Матер
6. Городецька К.Н. Вихованець І.Р. (2004) *Теоретична морфологія української мови*. Київ: Пульсари
7. Грищенко А.П, Вихованець І.Р (1993) *Граматика української мови*. Київ:Либідь
8. Жлуктенко Ю.О (1960) *Порівняльна граматика англійської та української мови*. Київ.
9. Жовтобрюх М.А. (1972) *Курс сучасної української літературної мови*. Київ: Освіта
10. Карамішева І.Д. (2021) *Contrastive Grammar of English and Ukrainian languages*. Вінниця: Нова книга
11. Левицький А.Е. (2008) *Порівняльна граматика англійської та української мов*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет»
12. Потебня О.О., Жлуктенко Ю.О (1981) *Порівняльна дослідження з граматики англійської, української, російської мов*. Київ: Наукова думка
13. Смирницький О.І. (1957) *Морфологія англійської мови*. Москва: Мир
14. Тихонов О.Н. (1981) *Сучасна російська мова*. Москва: Мир
15. Харитонов І.К. (2008) *Теоретична граматика сучасної англійської мови, навчальний посібник*. Вінниця: Нова книга
16. Baker M. (2004) *Lexical Categories Verbs, Nouns and Adjectives*. Cambridge Studies in Linguistics 102. United Kingdom: Rutgers University
17. Crystal D. (2017) *The Story of Be: A Verb`s Eye View of the English Language*. USA: Oxford University Press
18. Jespersen O. (1933) *Essentials of English Grammar*. London.

19. Panagiotidis P. (2015) *Categorial Feature A Generative Theory of Word Class Categories*. Cambridge Studies in Linguistics 145. Cambridge: Cambridge University Press